

Sexualkunskap på jiddisch – en fråga om svensk ängslighet?

Myndighetsspråk?

I decembernumret av den amerikanska jiddischtidningen Forverts finns en intressant artikel med svensk anknytning. Den är skriven av Jordeen Kutsik och handlar om det för honom och säkert många av tidningens läsare märkliga faktum, att vissa officiella statliga dokument publiceras på jiddisch, eftersom det har status som erkänt minoritetsspråk i Sverige. Kutsik frågar sig varför, då han menar att ytterst få, om ens någon, behöver denna information eller kan tillgodogöra sig den på detta språk. Det rör sig om ett dokument från UMO, d.v.s. Ungdomsmottagningen i Stockholm, som har publicerat skrivelsen "Sex för första gången" på samtliga fem minoritetsspråk i Sverige.

Kutsik ställer sig frågande till meningen med att översätta dokument av officiell karaktär till jiddisch, då han menar att jiddischtalare, som lever i Sverige eller kommer hit på besök, klarar sig utmärkt på mer frekventa idiom. Däremot, påpekar han, tjänar den aktuella skriften alldeles utmärkt som upplysningsmaterial för fromma jiddischtalande kretsar i USA eller i Israel, där sexualundervisning för ungdomar snarast är tabu utom alldeles före bröllopet, då man kan ha så kallade *kale-klasn* med rudimentär undervisning i den kvinnliga respektive manliga anatomin, vad den kan användas till och eventuella följder av detta.

Detta kan låta märkligt, men jag är bekant med en kvinna, som, förutom att vara jiddischpoet, även arbetar som rätts- och socialtolk för fromma judar från ultraortodoxa kretsar i New York. Hon berättar att det finns åtskilliga, som inte behärskar engelska väl nog i sådana sammanhang och att många är synnerligen ovetande om det som för icke så fromma, "*fraye yidn*", är grundkunskap i det världsliga.

Tilläggas kan att Mindl Rinkewicz, som hon heter, väl vet vad hon talar om. Hon är inte någon duvunge i sammanhanget, född som hon är 1929. Mindl har arbetat många år i egenskap av tolk mellan den världsliga och andliga sfären i staden New York.

Svensk ängslan

Uppenbarligen finns det en bestämmelse, som säger att viktiga statliga eller kommunala dokument ska vara tillgängliga för alla medborgare, som tillhör någon av de fem erkända minoritetsspråkgrupperna. Det är väl gott och väl så - i princip. Hur det går till vid statliga eller kommunala val, information om medborgerliga rättigheter eller giftiga svampar är helt säkert viktig information, men på jiddisch? Det finns ingen som helst praktisk användning för sådan upplysning på detta språk. Men så är det väl hos oss, att om det finns en bestämmelse så ska den följas, hur tokig den än är. En annan fråga är hur man väljer ut vilka dokument som ska översättas. Mängden av "synnerligen viktigt" informationsmaterial är väl närmast

oändlig, så hur man än gör blir ju ändå bara en bråkdel översatt. Därmed sätts också hela principen om rätts-säkerhet och likabehandling ur spel...

Det vore mycket bättre att stödja jiddisch på andra sätt som till exempel att utarbeta läromedel i språket, framställa informationsmaterial av olika slag eller stimulera och väcka intresse för jiddisch genom fler program i massmedia än som finns i dag.

Nej, i detta fall råder tyvärr principen över förnuftet.

A bisl un a bisl...Lite om jiddisch 1

Ordet *jiddisch* betyder på detta språk bara *judisk*. Språket jiddisch benämns *mameloshn*, det vill säga ordagrant *modersmål*. Detta i motsats till (bibel)hebreiska, som benämns *loshn koydesh*, vilket betyder *det heliga språket*. *Loshn* har i sin tur egentligen roten i det hebreiska ordet för *tunga*.

Jiddisch har sitt ursprung i hebreiskan och arameiskan, som är två närbesläktade semitiska språk. Redan på Jesu tid var hebreiskan kultens och ritens språk precis som idag. Han, som av vissa troddes vara Messias, talade som bekant arameiska eller grekiska.

När judarna under Förskingringen (eller *goles*, som det heter på jiddisch) med romarna spreds norrut till det som idag är Tyskland tillägnade man sig under 1000-talet och senare den form av tyska som av språkvetare benämns *Mittelhochdeutsch*. Intressant är att många av dess ord är mycket lika sina svenska motsvarigheter. Om judarna hade med sig hebreiska och arameiska i bagaget levde man nu i en tyskspråkig omgivning. Judarna har alltid varit fler- eller mångspråkiga och jiddisch består till 15 % av de först nämnda språken och till 70 % av *Mittelhochdeutsch*.

De lidanden som judarna utsattes för under medeltiden tvingade dem att söka sig österut, där de så småningom fann en fristad i Polen.

Det tredje elementet i jiddisch är de återstående 15 procenten, som utgörs av slaviska, främst polska, ord. Det finns andra, mindre trovärdiga teorier om jiddischens ursprung, men den skisserade är den som accepterats.

Jiddisch räknas som ett germanskt språk och är fonetiskt så tillvida att det (som svenskan) skrivs ljudenligt. De ord som har hebreiska rötter skrivs dock som på detta språk, d.v.s. utan vokaler. David (*Dovid*) skrivs sålunda *Dvd*. Man använder hebreiska bokstaväver och skriver från höger till vänster.

Efter den ryska revolutionen skrev man i Sovjetunionen även "hebreiska" ord som "på jiddisch". Namnet Rakel skrevs alltså ut *Rokhl* och inte *Rkhl*.

En särskild egenhet i jiddisch är att fem konsonanter har en andra variant, då de kommer sist i ett ord. Detta är borta i den sovjetiska modellen.